

О. В. Соломчак, канд. техн. наук, доц.

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ОПТИМІЗАЦІЙНИХ ЗАДАЧ КОМПЕНСАЦІЇ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ

Запропоновано алгоритми розв'язку типових оптимізаційних задач компенсації реактивної потужності з використанням методів покоординатного спуску та невизначених множників Лагранжа, як неперервних та дискретних задач нелінійного програмування.

Математична модель задачі нелінійного програмування

На практиці частіше зустрічаються нелінійні залежності ніж лінійні. Методи нелінійного програмування (НП) застосовують для вибору оптимальних розв'язків в процесі планування, розвитку і експлуатації енергосистем. За допомогою математичних методів створюють оптимальні паливно-енергетичні баланси, виявляють шляхи найекономічнішого розвитку енергосистем, здійснюється економічно-оптимальний розподіл навантаження між електростанціями та ін.

Математична модель задачі НП має вигляд

$$Z = f(x_1, x_2, \dots, x_n) \rightarrow \max(\min),$$

за обмежень $g(x_1, x_2, \dots, x_n) \leq b_i; \quad i = \overline{1, k}, \quad j = \overline{1, n}$.

Універсального методу розв'язання нелінійних задач не існує. Це пояснюється тим, що математична модель має множину розв'язків, яка в загальному випадку не є опуклою, або кількість крайніх точок нескінченна. У зв'язку з цим методи НП розробляються під спеціальні класи задач.

До таких задач відноситься і оптимальна компенсація реактивної потужності.

Вибір оптимальної потужності компенсуювальних пристроїв за дисконтованими витратами

В заданій схемі електропостачання (рис. 1) потрібно визначити потужність компенсуювальних пристроїв (КП) Q_{K1} і Q_{K2} у вузлах 1 і 2, виходячи з умови мінімуму дисконтованих витрат (вартість встановлення цих пристроїв і втрат активної потужності в схемі, витрати на експлуатацію, плата за реактивну електричну енергію).

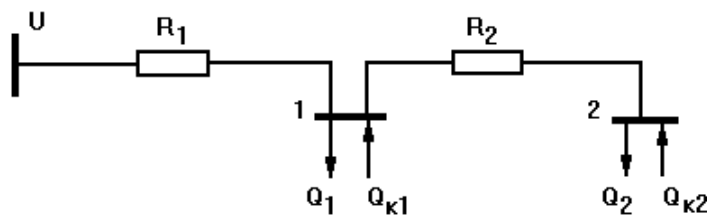

Рис. 1. Схема електропостачання

Вихідні дані: напруга схеми $U = 10$ кВ. Опори ліній $R_1 = 3$ Ом, $R_2 = 4$ Ом, реактивне навантаження вузлів 1 і 2 $Q_1 = 500$ квар і $Q_2 = 700$ квар. Питомі витрати на встановлення КП $z_0 = 50$ у. о./квар; норматив щорічних витрат на експлуатацію $\alpha_e = 0,043$; норма дисконту $E = 0,1$; час найбільших втрат $\tau = 3410$ год; час використання максимального навантаження $T_m = 5000$ год; питомі витрати на покриття втрат активної потужності $c_0 = 0,1$ у. о./кВт·год; тариф на відпускну електроенергію електростанцій $T = 0,05$ у. о./кВт·год; економічний еквівалент реактивної потужності $D = 0,02$.

Розв'язання.

Цільова функція дисконтованих витрат включає капіталовкладення на встановлення КП, експлуатаційні витрати та вартість втрат активної електроенергії в схемі, плату за перетоки реактивної електроенергії:

$$Z = K + \frac{B_e + B_{\Delta W} + \Pi_Q}{E} \rightarrow \min;$$

$$Z = z_0(Q_{K1} + Q_{K2}) + \frac{\alpha_e z_0(Q_{K1} + Q_{K2})}{E} + \frac{\Delta P \tau C_0}{E} + \frac{W Q_{\text{сш}} DT}{E} =$$

$$= \left(1 + \frac{\alpha_e}{E}\right) z_0(Q_{K1} + Q_{K2}) + \frac{(Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2})^2}{U^2} \cdot \frac{R_1 \tau C_0 \cdot 10^{-3}}{E} +$$

$$+ \frac{(Q_2 - Q_{K2})^2}{U^2} \cdot \frac{R_2 \tau C_0 \cdot 10^{-3}}{E} + \frac{|Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2}| T_M DT}{E} \rightarrow \min.$$

Після зведення до спільних множників, отримаємо:

$$Z = a_1(Q_{K1} + Q_{K2}) + a_2(Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2})^2 + a_3(Q_2 - Q_{K2})^2 + a_4|Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2}| \rightarrow \min,$$

де $a_1 = 71,5$; $a_2 = 0,1023$; $a_3 = 0,1364$; $a_4 = 50$.

Для розв'язання задачі вибираємо *метод покоординатного спуску*. Визначимо часткові похідні цільової функції Z за змінними Q_{K1} і Q_{K2} :

$$\partial Z / \partial Q_{K1} = a_1 - 2a_2(Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2}) - a_4;$$

$$\partial Z / \partial Q_{K2} = a_1 - 2a_2(Q_1 + Q_2 - Q_{K1} - Q_{K2}) - 2a_3(Q_2 - Q_{K2}) - a_4.$$

Беремо початкові наближення: $Q_{K1}^0 = 0$, $Q_{K2}^0 = 0$. Для даних величин визначимо значення цільової функції та її часткових похідних:

$$Z^0 = 274148 \text{ у. о. } \quad \partial Z / \partial Q_{K1} = -224,02; \quad \partial Z / \partial Q_{K2} = -414,98.$$

Очевидно, що в напрямку змінної Q_{K2} цільова функція Z спадає швидше, ніж в напрямку змінної Q_{K1} , оскільки $|\partial Z / \partial Q_{K2}| > |\partial Z / \partial Q_{K1}|$.

В напрямку змінної Q_{K2} і почнемо «спуск».

Візьмемо величину кроку $\lambda = 100$ кВАр. Перше наближення (перший крок) буде $Q_{K1}^0 = 0$, $Q_{K2}^1 = 100$ квар. Значення цільової функції $Z^1 = 235037$. Аналогічно виконуємо подальші кроки.

Дев'ятий крок: $Q_{K1}^0 = 0$, $Q_{K2}^9 = 900$ квар. Значення цільової функції $Z^9 = 94013$.

Десятий крок: $Q_{K1}^0 = 0$, $Q_{K2}^{10} = 1000$ квар. Значення цільової функції $Z^{10} = 97868$ у. о.

Очевидно, що «спуск» по координаті Q_{K2} доцільно зупинити, оскільки $Z^{10} > Z^9$, і повернутись до значень змінних $Q_{K1}^0 = 0$, $Q_{K2}^9 = 900$ квар, отриманих на дев'ятому кроці.

Виконаємо новий крок $\lambda = 100$ квар в напрямку другої змінної Q_{K1} : $Q_{K1}^1 = 100$ квар, $Q_{K2}^9 = 900$ квар. Значення цільової функції $Z^{10} = 91048$; $Q_{K1}^2 = 200$ квар; $Q_{K2}^9 = 900$ квар. Значення цільової функції $Z^{11} = 90129$; $Q_{K1}^3 = 300$ квар; $Q_{K2}^9 = 900$ квар; $Z^{12} = 91256$.

Подальше переміщення в напрямку змінної Q_{K1} недоцільне, оскільки $Z^{12} > Z^{11}$.

Далі знову продовжуємо переміщатись по змінній Q_{K2} . Тоді отримаємо оптимальну точку з координатами $Q_{K1} = 400$ квар, $Q_{K2} = 700$ квар, яка знаходиться в області мінімуму цільової функції $Z = 84673$. Для взятої довжини кроку $\lambda = 100$ кВАр неможливо отримати точніший розв'язок. Для цього потрібно зменшити крок λ і виконати повторне розв'язання. Розв'язок такий: $Q_{K1} = 395$ квар, $Q_{K2} = 700$ квар, $Z = 84670$.

Розподіл заданої потужності компенсувальних пристроїв між вузлами схеми

Для заданої схеми електропостачання (рис. 2) потрібно розподілити між вузлами 1, 2 і 3 КП сумарною потужністю Q . Критерій оптимальності — мінімум втрат активної потужності в мережі. ISSN 1997-9266. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2012. № 2

Для заданої схеми електропостачання (рис. 2) потрібно розподілити між вузлами 1, 2 і 3 КП сумарною потужністю 1000 квар. Критерій оптимальності – мінімум втрат активної потужності.

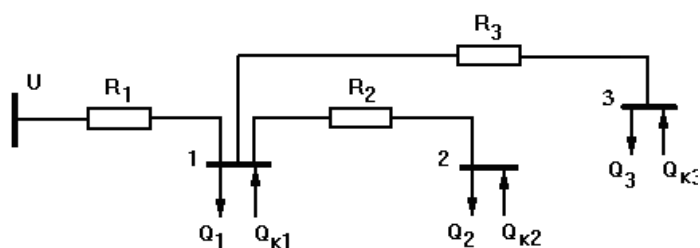

Рис. 2. Схема електропостачання

Вихідні дані: напруга схеми $U = 10$ кВ, опори ліній $R_1 = 0,4$ Ом, $R_2 = 0,5$ Ом, $R_3 = 0,6$ Ом; реактивне навантаження вузлів 1, 2 і 3 $Q_1 = 600$, $Q_2 = 500$, $Q_3 = 400$ кВАр.

Розв'язання.

Цю задачу пропонується розв'язати методом невизначених множників Лагранжа.

Згідно із вихідними даними, втрати активної потужності (цільова функція) визначаються співвідношенням

$$\Delta P = a_1(Q_1 + Q_2 + Q_3 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3})^2 + a_2(Q_2 - Q_{K2})^2 + a_3(Q_3 - Q_{K3})^2 =$$

$$= 0,004(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3})^2 + 0,005(500 - Q_{K2})^2 + 0,006(400 - Q_{K3})^2 \rightarrow \min,$$

де $a_1 = R_1/U^2 = 0,004$; $a_2 = R_2/U^2 = 0,005$; $a_3 = R_3/U^2 = 0,006$.

Сумарна потужність джерела реактивної потужності обмежується умовою

$$Q_{K1} + Q_{K2} + Q_{K3} - 1000 = 0.$$

Функція Лагранжа матиме вигляд

$$L = 0,004(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3})^2 + 0,005(500 - Q_{K2})^2 +$$

$$+ 0,006(400 - Q_{K3})^2 + \lambda(Q_{K1} + Q_{K2} + Q_{K3} - 1000) \rightarrow \min.$$

Для знаходження мінімуму функції Лагранжа визначимо її частинні похідні для всіх змінних і прирівнюємо їх до нуля:

$$\frac{\partial L}{\partial Q_{K1}} = -0,008(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3}) + \lambda = 0;$$

$$\frac{\partial L}{\partial Q_{K2}} = -0,008(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3}) - 0,01(500 - Q_{K2}) + \lambda = 0;$$

$$\frac{\partial L}{\partial Q_{K3}} = -0,008(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3}) - 0,012(400 - Q_{K3}) + \lambda = 0;$$

$$\frac{\partial L}{\partial \lambda} = Q_{K1} + Q_{K2} + Q_{K3} - 1000 = 0.$$

Отримана система лінійних рівнянь легко розв'язується. Із першого рівняння системи визначається величина множника Лагранжа

$$\lambda = 0,008(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3}).$$

Підставивши λ в друге рівняння системи, отримаємо:

$$-0,01(500 - Q_{K2}) = 0.$$

$$Q_{K2} = 500 \text{ квар.}$$

Підставивши λ в третє рівняння системи, отримаємо:

$$-0,012(400 - Q_{K3}) = 0;$$

$$Q_{K3} = 400 \text{ квар.}$$

З четвертого рівняння системи $Q_{K1} = 100$ квар.

З першого рівняння системи знайдемо величину множника Лагранжа

$$\lambda = 0,008(1500 - 100 - 500 - 400) = 4.$$

Згідно з виразом цільової функції мінімальні втрати активної потужності в схемі електропостачання за умов сумарної потужності КП величиною $Q_K = 1000$ квар складатимуть

$$\begin{aligned} \Delta P &= 0,004(1500 - Q_{K1} - Q_{K2} - Q_{K3})^2 + 0,005(500 - Q_{K2})^2 + 0,006(400 - Q_{K3})^2 = \\ &= 0,004(1500 - 100 - 500 - 400)^2 + 0,005(500 - 500)^2 + 0,006(400 - 400)^2 = 2 \text{ кВт}. \end{aligned}$$

Визначення оптимального вузла встановлення КП (задача з двійковими змінними)

Необхідно визначити оптимальний вузол встановлення однієї конденсаторної батареї, заданої потужності Q_K , в схемі електропостачання (рис. 3).

Критерій оптимальності — мінімум втрат активної потужності в схемі.

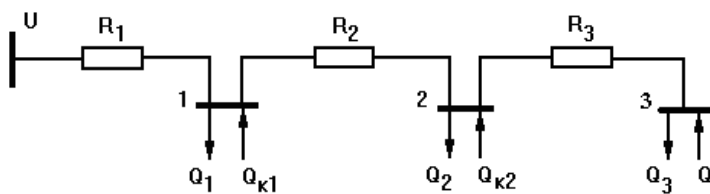

Рис. 3. Схема електропостачання

Вихідні дані: напруга схеми $U = 10$ кВ, потужність конденсаторної батареї $Q_K = 1000$ квар; опори ліній $R_1 = 0,4$ Ом, $R_2 = 0,5$ Ом, $R_3 = 0,6$ Ом, реактивне навантаження вузлів 1, 2 і 3 $Q_1 = 600$, $Q_2 = 500$, $Q_3 = 400$ квар.

Розв'язання. У заданій схемі є три вузли 1, 2, і 3, в кожному з яких можна встановити КП. Позначимо змінні Q_{K1} , Q_{K2} і Q_{K3} потужності КП, що розміщені відповідно у вузлах 1, 2 і 3. Це дискретні змінні, кожна з яких може приймати два значення 0 або 1000 квар.

Кожній змінній Q_{K1} , Q_{K2} і Q_{K3} поставимо у відповідність двійкову змінну δ_1 , δ_2 і δ_3 .

Цільова функція — втрати потужності в схемі, матиме вигляд:

$$\begin{aligned} \Delta P &= a_1(Q_1 + Q_2 + Q_3 - Q_{K1}\delta_1 - Q_{K2}\delta_2 - Q_{K3}\delta_3)^2 + \\ &+ a_2(Q_2 + Q_3 - Q_{K2}\delta_2 - Q_{K3}\delta_3)^2 + a_3(Q_3 - Q_{K3}\delta_3)^2 \rightarrow \min, \end{aligned}$$

де $a_i = R_i/U^2$ ($i = 1, 2, 3$).

Вираз для втрат потужності передбачає можливість встановлення КП у кожному із трьох вузлів. Однак, залежно від величини двійкової змінної, КП у вузлі i потрібно встановити $\delta_i = 1$ або не потрібно встановлювати, якщо $\delta_i = 0$.

Складемо систему обмежень. Оскільки, КП може бути встановлений тільки в одному вузлі, сума двійкових змінних повинна дорівнювати 1.

$$\delta_1 + \delta_2 + \delta_3 = 1,$$

де δ_1 , δ_2 і δ_3 — двійкові.

Величина дискретної змінної Q_{Ki} залежатиме від значення відповідної двійкової змінної δ_i . Змінна $Q_{Ki} = Q_K$, якщо $\delta_i = 1$ і $Q_{Ki} = 0$, якщо $\delta_i = 0$. Запишемо ці умови:

$$Q_{K1} = Q_K\delta_1; \quad Q_{K2} = Q_K\delta_2; \quad Q_{K3} = Q_K\delta_3.$$

Граничні умови не записуємо, оскільки маємо тільки дискретні і двійкові змінні.

Розв'язавши задачу одним з відомих методів отримаємо такі результати: $\delta_1 = 0$, $\delta_2 = 1$, $\delta_3 = 0$, $Q_{K1} = 0$, $Q_{K2} = 1000$ квар, $Q_{K3} = 0$, $\Delta P = 2010$ Вт.

Таким чином, для забезпечення мінімальних втрат потужності КП потужністю 1000 квар слід встановити у вузлі 2 схеми електропостачання.

Вибір оптимальної потужності КП у вузлі схеми (задача з дискретними змінними)

Необхідно вибрати оптимальну потужність КП у вузлі 2 (рис. 4) із наявних потужностей,

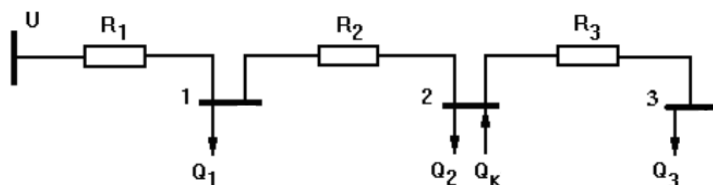

Рис. 4. Схема електропостачання

для забезпечення мінімуму втрат активної потужності в схемі.

Вихідні дані беремо з попередньої задачі. Потужність КП може набувати таких дискретних значень: 1100, 1200, 1300 квар.

Розв'язання. У цьому прикладі маємо одну дискретну змінну — потужність КП в другому вузлі. Ця

змінна може приймати три дискретних значення $Q_{K1} = 1100$, $Q_{K2} = 1200$, $Q_{K3} = 1300$ квар. Кожному значенню дискретної змінної поставимо у відповідність двійкову змінну δ_1 , δ_2 , δ_3 .

Цільова функція — втрати потужності в схемі, матиме такий вигляд (сума втрат на кожній ділянці)

$$\Delta P = a_1 (Q_1 + Q_2 + Q_3 - Q_{K1}\delta_1 - Q_{K2}\delta_2 - Q_{K3}\delta_3)^2 + a_2 (Q_2 + Q_3 - Q_{K1}\delta_1 - Q_{K2}\delta_2 - Q_{K3}\delta_3)^2 + a_3 Q_3^2 \rightarrow \min,$$

де $a_i = R_i / U^2$ ($i = 1, 2, 3$).

Розглянемо обмеження. Оскільки дискретна змінна (потужність КБ) може мати тільки одне значення, то сума двійкових повинна дорівнювати 1.

$$\delta_1 + \delta_2 + \delta_3 = 1,$$

де δ_1 , δ_2 і δ_3 — двійкові.

Інших обмежень немає.

Граничні умови не записуємо, оскільки маємо тільки дискретні і двійкові змінні.

Розв'язок задачі такий :

$$\delta_1 = 0; \delta_2 = 1; \delta_3 = 0; Q_K = 1200 \text{ квар}; \Delta P = 1770 \text{ Вт.}$$

Висновки

Запропоновані математичні моделі і алгоритми можуть бути використані інженерами у виробничій практиці та аспірантами і науковцями у своїх дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоров В. С. Алгоритмізація задач електроенергетики : навч. посіб. / В. С. Сидоров. — К. : НМК ВО. — 1993.—227 с.
2. Кутковецький В. Я. Дослідження операцій : навч. посіб. / В. Я. Кутковецький. — К. : ТОВ Видавничий дім «Професіонал», 2004. —350 с.
3. Зайченко Ю. П. Дослідження операцій : підруч. / Ю. П. Зайченко. — К. : ВД «Слово», 2006. — 316 с.
4. Аввакумов В. Г. Постановка и решение электроэнергетических задач исследования операций / В. Г. Аввакумов. — К. : Вища шк., 1983. — 240 с.
5. Соломчак О. В. Алгоритмізація оптимізаційних задач електроенергетики. Ч. 1. Лінійне програмування : метод. вказівки з курсу / О. В. Соломчак. — Івано-Франківськ : Факел, 2002. — 31 с.
6. Соломчак О. В. Алгоритмізація оптимізаційних задач електроенергетики. Ч. 2. Нелінійне програмування : метод. вказівки з курсу / О. В. Соломчак, І. І. Сорохтей. — Івано-Франківськ : Факел, 2009. — 81 с.

Рекомендована кафедрою електромеханічних систем автоматизації в промисловості і на транспорті

Стаття надійшла до редакції 10.10.11
Рекомендована до друку 25.11.11

Соломчак Олег Володимирович — доцент кафедри електропостачання та електрообладнання промислових підприємств.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ